

SKRIVNOST.

JOŽA LOVRENČIČ.

Bilo je v kraju — hrepenenje ga pozná —
tam je živela mati moja križana ...
Danes počiva pod Sveto goró —
ob bridkih urah se pogovarjam ž njo — —

*

Iz polnega poletnega poljá domov
hitela z rožami nabranimi otroka mati je
dojit
in svetoivanski venec vit,
da sveti Janez, ko pojde mimó, dobi hišo
okrášeno
in da ji božji blagoslov.

In pletla je mati venec ob novi zibelki:
Bog ti, otrok, daj srečne dni,
srečnejše kot ima tvoj oče jih!
Tvoj oče, otrok, je siromak,
s solzami prestopa domači prag —
v Rumuniji podira smreke in hoje
in misli na naju, zlato moje! ...

Iz prsi izvil se je materi vzdih,
ji solza orosila okó
in padla na venec spletén —
v zibelki se nasmehnil je otrok njen — —

*

Pod hišno številko je venec visél,
skozi noč je sveti Janez z belim jagnjetom
šel
skrivnosten, tih, blagoslavlja je na levo in
pravo
hišo in vrt in polje in dobrovo.
Mati je v izbi zibelko zibala,
vzdihnila in trudna ugibala:
Moj otrok, kaj zmeraj jočeš?

Ali je sveti Janez prisluhnil ali kdo —
izpod božjega groba v kotu za mizo po-
prášalo je mehko
tako milo in zavlečeno:
»Jóče? ...«

Mati ni odgovorila,
otroka je vzela iz zibelke in ga k sebi pri-
vila — —

*

Daleč je kraj, ki ga hrepenenje moje pozná,
daleč je čas, ko je mati z rožami šla iz poljá,
danes počiva pod Sveto goró,
jaz mislim na njo in njeno skrivnost in mi
je težkó.

POD MRTVIMI DREVESI.

ANDRÈ ČEBOKLI.

V tihi kresni noči je ob robu goriškega
polja stala vrsta mrtvih dreves —
žrtev druge soške krvave pomladi.
Ena so bila gola — tem so bili šrapneli
polomili samo dolge košate veje. Tu so
stala in samim sebi so se rogala brez
smeha: invalidi brez ene in brez obeh rok.
Druga so bila gola in razklana — tem so
bile granate raztrgale še stoletna debla.
Tu so bila — kakor bi ne bila vzrasla iz
tal ...: nepokopana trupla z iztrganimi
prsi in polomljenimi rebri.
Taka so znamenja v spomin na dni, ko
sodi Bog ljudi že na zemlji.

Pod devetim v vrsti teh dreves je ležalo
v senci polnočne mesečine mlado dekletko z
razmahnjenimi rokami, mirno kakor noč.
Slabotno, togo telo je bilo podoba križa,
pribitega na to nesrečno zemljo.

Ali njene oči so vihrale, žarko se je bliskalo
iz njih, da je vsakokrat razsvetlilo temo
globine pod belim čelom: ker duša se je
kresala ob srce, ko je v modro in slastno
daljino gledala za njim, katerega ni videla
in o katerem ni slišala ničesar dve leti
in pol:

»Ni te več pri meni, kakor si bil v tistih
dneh, ko so cvetele te črešnje — — kakor
v tistih večerih, ko je vse vrelo v meni in
sem te vzela v svoje naročje — —.«

Pri postaji vseh bridkosti pa je vzdihnila:
»In ko sem te najbolj želela — — o, tedaj
so te poklicali iz mojega naročja in te od-
peljali daleč od mene proč — — dalje in
dalje v neznane kraje, v eno samo ognjeno
noč — —.«

Po tem sodnem dnevu je bila še bolj
vzkoprnela po njem. Drhtenje vseh dolgih
noči je bilo žejno sladkosti ukradene ji
sreče. —

V odmevu soških valov se je zdaj topilo
drhtenje njene duše, iz samote gladujoče.
In ko da bi se bila ta duša napila mlade
nočne rose, se je drobno telo, od neutešenih
sil svoje mladosti izstradano, z novimi
močmi zvalo navzdolž. Tako je ležalo tu z
muko in s trepetom: samo njemu vdano,
v polnem pričakovanju samo zanj pri-
pravljeno — — medtem ko je šla njena
duša ponj v daljne kraje in tam klicala v
zboru vzdihov vseh tedaj zapuščenih deklet:

»Mati hočem biti — — mati — —!«
Razgaljene roke so obupne prosile v noč,
kakor bela jadra brez krmarja sredi raz-
burkanega morja, umerjene za objem — —.
In dalje v daljino plahuta ognjeni krik
njene duše skozi polnoč, kakor zaklinjanje
boginje vseh devic:

»Pridi in uteši mi telo bolečin — —!«

In še dalje:

»O pridi, pridi . . . kličeta te duša in kri!«
Predaleč je bil, da bi jo rešil rdečih bolečin
mlade krvi — —. Tako daleč, da ga je
komaj duša slutila:

»O, ko bi mogla, bi romala bosa in lačna,
kakor sem, za teboj — —! Sredi galiških
polj bi te s prsti izgrebla — — v osrčju
bukovinskih gozdov bi izsledila tvoje telo,
v gostem vejevju pozabljeno — —: raz-
odel bi se mi v duhu svoje razškropljene
krvi — —!«

Duša se je zamaknila iz strahu pred novo,
ostudno slutnjo — in telo se je streslo:

»Gorje —: krik svetih teles oskrunjenih
tujih deklet in mladih mater bi te mi
izdal — — v njihovih otrocih bi spoznala
živi greh tvojega zločina — —!«

Mlada bela duša je bila preletela tri ne-
srečne dežele — — preplavala prostrane
pokrajine, medtem ko je deklet v dušechi
trudnosti občutilo že vso slabost svojega
telesa.

Pogledala se je, same sebe se je ustrašila
in omahnila z obupnim vzklikom:

»Moj Bog, kam sem prišla — —!«

Pod njo je odmevala zemlja, globlje in
bolj žalostno nego njen glas: na to zemljo
jo je pribilo neugasljivo koprnenje — —
kakor mučenico na železno mučeniško klop.
In brez solz. Kakor mučenica se je bila že
odpovedala veri v svoje bedno telo — —
in namesto iskrih solz ji je razsvetlil obraz
spoznanja beli smeh:

»Ha — —! Čemu ti zdaj to moje suho
telo — — ta črna koža — — še par kapljic
krvi — —?!«

Sramovala se je hirajočega svojega telesa
celo v noči in samoti:

»Vsa v nič sem prišla iz trpljenja za teboj,
ti moj daljni! Duša moja te je bila vedno
polna, kakor pesmi neskončne — —. In če
te je ž njo tudi srce zaželelo, tedaj se je
hotela izpolniti le skrivnost, katero mi je
volja božja vdahnila v kri in meso. Ali
nedosegljiva daljina mi je izpila to kri

— in zavoljo človeka, ki bi bil rojen iz
mojega in tvojega trpljenja, zdaj sramotno
hiram — —, zavoljo sinu, ki bi maščeval
mojo izsušeno in tvojo prelito kri, zavržena
umiram — —!«

In iz trhlelega telesa je še vzkriknilo medlo
kakor iz daljine:

»O pridi — —, a kliče te samo moja ža-
lostna duša!«

Iz bridke bolesti, ki dušo kljuje noč in dan
in grebe srcu grob, je spoznala vesoljno
obsodbo in kruto ponižanje večne usode:
z mladim telesom je umirala tudi živa
želja —: biti mati.

In temu telesu brez mesa in krvi se je
bližal črn človeški lik, tiho in nemo, ko
da bi se bil vzela iz noči: potajil se je bil
kakor zver, ki vohta svoj plen.

Luna je nanovo posijala izza oblaka — v
boljinbolj rastočem liku so se vžgale oči,
dva plamena — in na zemlji je bilo svetlo,
kakor bi solnce posijalo. Nadvse pa in ne-
beškolepo je na črni zemlji, kakor na križ
pribito, žarelo dekletovo telo, kamor so
strmele te plameneče oči.

In še strastneje je oživiljal lik iz noči ter
se sklanjal že, da plane — —.

»Ona je — —!« In sunek strasti ga je
butnil za korak bliže.

Dekle pa se ni zgenilo. In črni neznanec
vztrepeče iz noči, plane kvišku, odskoči z
rezkim vzklikom in obstane trd:

»Mrtval!«

Rezki vzklík je vzbudil deklet, ki je za
svojim daljnim trpelo po rdečih pokra-
jinah — —. Telo je vztrepotalo in duša je
vprašala:

»Ali si ti — —?!«

Iz skale bi se bilo odzvalo, iz njegovega
živega telesa se ni — —.

Goreče njene oči so srečale preplašene,
oledenele tuje oči in v bridkem razočar-
anju so obstrmele:

»To nisi ti — —!«

»Sem — —«

Trde oči, ki so se bile ogrele v njenem
koprnenju, so se že tajale. Zopet so vzplam-
tele:

»Suženj sem, suženj, tvoj — —!« In pla-
menele so tem više, čim niže so se nagibale
k njej njegove črne ustnice.

»Proč — te ustnice dišijo, kakor bi pile
kri — —!«

Nato zamahne z roko: »Proč — —!« in jeknilo je v noč, ko da bi bil dekletu pritisnil kos ledu na dlan.

Silni njeni vzkliki so odbili brezimenca; zgrudil se je sam vase in zaihtel:

»Samo en pogled usmiljenja — — en gorak dih — —!«

Vročice so prosile besede iz tenkega moškega glasu, kakor bi bile iz otroške duše zvenele. Dekle se je dvignilo do pasu in pogledalo vanj z očmi, ki prizanašajo in odpuščajo: »Kdo si?«

Tujec je prisedel, a rame si ni upalo dotakniti njenega ramena. Tako po pasje, da bi ne trenil z očmi in bi jo še hvaležno gledal, če bi ga bila sunila. Od strasti pa se mu je zapletal jezik:

»Mlad po-poročnik — — ki te ljubi — — ne zaničuj me!«

»Mene — —?!«

Vsaka lepa njegova beseda se ji je odbila iz srca in ji padla v dušo z detonacijo zverinske strasti . . .

»Prvo mlado bitje, ki sem te našel v tem mrtvem kraju pobitih mater — zasutih otrok — podušenih deklet — —! Ali ne veš več?«

Dekle ga miluje z nevidnim in neslišnim nasmehom:

»Vem, kako si bežal pred krikom granat — —.«

»Kakor blazen.«

»Kajne, ko da nisi imel več pravice, biti na svetu . . .!?!«

»Manj ko preganjani pes.«

»Pa potem?«

»Sam ne vem, kako,« — — se počasi osvešča — »naenkrat sem čepel v črnem kotu porušenega doma, v samem smradu človeških smeti in kosti — —.«

»Ali pa te ni dušilo do solz — —?«

»Izpljuval sem jih . . .!«

»Tako lehak pa vendar ni bil ta boj z duhom podsutih teles — kaj, fantič mladi?«

»Vse hujši nego z živim človekom — —!«

»In vpijočih sre nisi čul, ki jih je stiskalo gorjé — —?«

»Preklinjal sem in vse prevpil — —!«

Dekletu duša zaječi:

»Na naših grobeh — —!«

Fant — kakor bi bilo na njem zarožljalo orožje:

»Ne čuti vojak — —.«

Ona se zvije v strahu in mrazu:

»Mrzlo in trdo je njegovo srce — —!«

»Ko železo in jeklo.«

S sijem materinih oči ga pogleda dekle:

»Ali nisi na nikogar mislil tedaj?«

»Sem.« In kri mu vzvalovi — —.

Ona z glasom kakor na grobeh: »Na podsute duše pod seboj — —?«

»Še na svojo ne mislim . . .«

Ona, ki jo zbode žalosten spomin — —: »Na mater — —?«

»Ne.« Oči pa mu gorijo — —.

Dekle pogleda v nebo:

»Na nikogar — —?!«

Fant se pritisne s svojim vročim telesom k dekletu, boreč se z njenimi očmi:

»Na tebe — na tvoje telo sem mislil — —!«

Slišal sem tvoje moleče vzdihne. Planem — pogledam skozi belo razpoko v sajastem zidu in najdem te v sobi brez stropa in strehe: ob steni s krvavimi rožami si vzpeta — —; tebe belo, vitko in čisto vidim, izbrušeno od gladu . . . kakor tisočletni kip — —; tvoj obraz, ki se hoče ločiti od telesa . . ., je belovzvetela roža, v svoji molitvi poljubljajoča nebo — —!«

Dekle oledeni in svoje svetle oči nastavi kakor dva nabrušena bajoneta fantu na vzbočene prsi — —.

A fant jo objame kakor z vročimi kleščami in mrmra:

»Takrat sem iztegnil roke, samo da se dotaknem tebe — —.«

»A bile so prekratke — —.«

Fant, ki ga strast gluši: »Nocoj pa boš moja — —!«

Dekle, ki medtem kakor zapoje: »Šrapnel je počil med nama — —.«

Fant, ki ga je kvišku vrgel strah, voha po zraku: »Zdaj — —?!«

Dekle: »— takrat!« — In srepo švigne z očmi — —.

Čuti jih fant, kakor bi mu brusila dva meča . . . Tiho zopet prisede in z njo molči. Skozi zračni mir noči je plahutnilo: z daljnega briškega griča je iztegnil žaromet svoj belovijoličasti pavji rep — mladi čarovnik v službi pri areopagu sivih generalov — in je zarezal v črno goriško polje bel sektor, grob bodočih žrtev — —. Osrednja njegova točka pa sta bila dekle in fant — —.

In še v istem trenutku je izza griča zabobnelo v tempu basove triole — v

visokem loku prežvižgalo dolino, kakor bi bilo odrezalo zemljo od neba — — in troje srpečih granat koplje že odmerjeni grob — —.

Molčeči par se ne gane. Kakor človeka sta, ki sta si že vse povedala — rekla pa še nič — —. Dekle se na smeh drži in njene oči lovijo belo cvetje soških valov, brsteče iz mesečine . . ., poslušna pa fantov trepet, ki se brzojavlja v njegovih zvenečih zobeh — —.

Dekle mu tiho zasepeče: »Ali te je strah — mladi gospod?«

Mladi gospod odgovori s priučenim vojaškim: »Ne!«

»Ubogi psiček — —!« ga z nasmehom poboža dekle. Potem nadaljuje s trudnim glasom: »Odkod pravzaprav prihajaš zdaj?«

Mladi gospod, jeklenih oči, strmi na briške griče:

»Iz zakopov.«

Dekle: »Iz živih grobov — — —« In rado bi vpilo kakor ob vesoljnem umoru — —. Mladi gospod pokaže na vrt tisočerih grobov, na vojaško pokopališče ob vznožju veličastnega solkanskega mosta:

»Iz groznejših, nego so tisti tam doli —.« Dekle, ki se ji zvečajo oči in se ji povzdigne glas pravične obsodbe:

»Lažeš — —!«

Mladi gospod vzraste iz bridkosti groze in sle:

»Povej mi, dekle, ali more tak človek še lagati: smrt me vleče tja — življenje me vabi sem: reci, ali morem še lagati?!«

»Lažeš še, ko gledaš smrti v obraz! Ti še odprti grobovi tam doli strmijo vate vse bolj črno in srepo: onih živih se upaš rešiti — —, tem mrtvim pa ne utečeš več — —. Glej jih, izkopani so tudi zate: število v številu!«

Mladi gospod čuti vso grozo, ki iz posvečenih grobov kakor z golo koščeno roko sega vanj in mu trga srce, da se je že trdo brani in da prosí:

»Ne muči me — —!«

Dekle, kakor začudeno:

»Čemu tedaj hodiš tod — —?! Saj odtod si bil progan z eno mrtvo besedo na koščku papirja, kateri jim je bil dražji od tebe — — v debeli državni knjigi pa so potegnili živo črto čez té: Ne bo ga več — —!«

Nato pokaže s koščnim prstom preko Soče na Oslavje, žrtvenik bojnega soškega svetišča:

»Tam je danes tvoj dom in tvoj svet: kamor ne sme stopiti slabotna ženska noga — —, kakor je i tebi prepovedano tod: da ne bi oskrunjaj brezbrambnih teles — —.«

Mladi gospod se vznese in objame dekle čez suhe lačne:

»Ne zaničuj me! Lej me: semkaj so me zagnali viharji valovi predsmrtne praznote — —; za tvoje telo sem se ujel in se zanj tiščim na bregu življenja — —, katero me tako straši pred smrtjo — —!« Dekle, ki v svoji slabosti ne čuti objema, skloni težko glavo bridkosti.

»Poglej, o človek, ta z železom razbičana drevesa — — to črno zemljo — — in porečeš: to je hujše ko smrt — —!«

Mladi gospod odgovori mrzlo iz samozavesti:

»To me še ne straši: to so le živa znamenja naše moške, mogočne telesnosti, da se zemlja trese pod njo in poka — —!« Dekle, s solznim vzdihom: »Oh, strašnejše ko smrt — —! To je molčeči krik tostran proklete, zatajene večnosti — —!«

Mladi gospod zavpije nad njo kakor nad beraško vlačugo:

»Ženska, kdo te je rodil — —? Kaj si — —?!«

Dekle mu mirno pripoveduje:

»Po rojstvu sem edini otrok bogatih staršev, ki mi jih je lastni dom podsul — —. Po stanu sem bosa sirota — — brez duše, ki bi me ljubila — —. Po poklicu pa sem učiteljica nedolžnih deklet — —.«

»Ah — — —!« in jezik se mu zaplete.

Dekle: »Še proklel me boš — —.«

Fant rožlja z bajonetom: »Molči! Tvojih besed se bojim kakor smrti — —!«

Pogleda dekle žalostno po sebi in glasno misli: »In to moje telo se ti bo še zastudilo — —.« Nato se ji posvetijo oči in govori, ko da bere iz noči nevidne vrste:

»Ubogi otrok! Tako nesrečen si, da vidiš svoje življenje tu — —, kjer ga več ni, in si vzdihnil že za njim — —!«

»Dekle — —!« jo s trepetom zgrabi za roko in ji gleda naravnost v oči: »Nad svojim grobom visim — —, a moje oči

so bistre kakor ptičje, moje mlade roke
so močne kakor tigrove — —, kljubujejo
še smrti — —!«

Dekle zopet pokaže s koščenim prstom na
rdeče Oslavje, ki ga vsako noč užeja krik
po krvi:

»Zato bodi tam gori, kakor ti je uka-
zано — —!«

Mladi gospod, ugnan od strasti: »Ti si
grozna! Se ti ne smilim dvajsetletni,
življenja željni fant — —?!«

Dekle mu rezko odbije:

»Ne! Vdal si se obsodbi: Ubijaj — —
In kdor ubija — ubije tudi samega sebe!«

Čudno ga vzburijo te besede in vzdigne
se ves zoper njo:

»Molči in ne pitaj me z lažmi —!«

»Pravim le: kdor ubija — se ubije.«

»Bodi! — Poprej pa — —« in fantova
žilasta roka se ovije dekletu okoli ramen.
Dekle vdihne — — in izdihne zakli-
njanje — —:

»Človek — — —!! Kake krvi si — —?!«

»Plemiške!«

»Hudičeve — — —!!«

Vzkriknilo je dekle iz studa in se je zgru-
dilo in iz globokega ponižanja je sopeče
še ihtelo, medlo kakor iz zadnjih daljin:
»Nečloveška kri, ali ti je ukazano, da je
ženska tvoj sovražnik — —?!«

Pod dvanajstim v vrsti mrtvih dreves
leži mlad gospod. Tja ga je vrgla granata
najnovejšega modela...: ker prikrajšala
mu je bila noge do kolen — —. Z obrazom
gleda v mrtvo dekletovo telo — a z meže-
čimi očmi: kakor bi se mu bil zastudil ta
svet — —.

In slavne oslavijske orgle strojnih pušk
in ročnih granat jima godejo, mrtvemu
dekletu in še polživemu plemiču, koral
iz šeste simfonije popolnočnih bojev — —.

VIGILIJE.

ANTON VODNIK.

Kako je že dolgo, dolgo noč,
odkar sem ti zadnjo pesem pel,
o draga.

Da so rože, bi se nasmehnil kdo.
Tako tesno, tako tesno
je meni.

Le mati in ti, o draga,
držita mi svečo ob zglavju...

Vse je v temi — a vendar
kakor da je blede jutro v vaju.

Oh, kako je to čudno, kako je to čudno:
nekoč sem ti pesem pel...

*

Nocoj si kakor koprena
pred zapuščenim oknom.

Nobena luč je ne bo oblila.
Nobena dlan je razgrnila.

Žalostna, žalostna.

Kakor da tvoje ime je roža,
ki je ni še nihče videl.

Kako je bridka tvoja roka,
draga!

Vzel bi jo med svoje —
in dolgo, dolgo jokal vanjo...

*

Večer
mi slika na okna
tvojo glavo ranjeno,
bridko nagnjeno
nad moj zadnji dan...

Na svojih rokàh te nosim
v blede vihar
zvezdá,
ki na pokojne dežujejo...

O, lep sem v bolečini:
mesec z zvezdami iz mojih rok je vstal
nad tvojo glavo...

Bela si kot muka v meni.

Obliva kri me tvojega sreá.
Moja si kot smrt, ki se smehljá.

*

Tvoja glava na moji duši sloni,
tvoja glava mi rano je vžgala,
tvoja glava od bolečine medli,
ko me ljubi...

Iz moje rane kri curlja,
skozi mojo dušo rože gredó,
roké so mi pale v večer neba,
da sprejmejo zvezde...

Trpim,
da bi nasmehnil se v tebi.